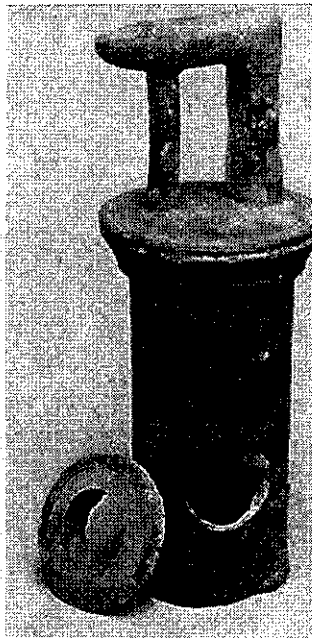

**Vrienden Museum Kasteel Wijchen
Stichting Frans Bloemen**

NIEUWSBRIEF

Nieuwsbrief jaargang 14, no 4 , december 2006

Vrienden Museum Kasteel Wijchen Stichting Frans Bloemen

Doel: De Stichting zet zich in voor het toegankelijk maken van de hedendaagse beeldende kunst en de geschiedenis van Wijchen .

Het lidmaatschap geeft recht op:

- toezending nieuwsbrief, 4x p/j.
- gratis toegang Museum Kasteel Wijchen
- gratis bezoek lezingen / excursies

Kosten van lidmaatschap:

individueel (€ 6,00)

gezin (€ 10,00)

Voorts is er de mogelijkheid tot deelname aan werkgroepen.

De werkgroepen vallen alle onder verantwoordelijkheid van het museumbestuur.

Ledenadministratie:

secretariaat Stichting: Postbus 221, 6600 A E Wijchen

o.a. voor opgave nieuwe leden, adreswijzigingen en opzeggingen (vóór 1 december).

Postbank nr.: 81.26.978 (heeft de voorkeur)

ING-Bank nr.: 68.16.38.338

Redactie NIEUWSBRIEF

Nelly Goebertus tel.: 024 - 6413180

E-mail: nelly.goebertus@zonnet.nl

Jacques Rommens: tel.: 024 - 6422232

Mariëtte Zikking tel : 024 - 6414984

Riet van Brandenburg tel : 024 - 6417312

Redactieadres: Valendrieseweg 12

6602 GK Wijchen tel.024 - 6422232

REDACTIONEEL:

door Nel Goebertus

Het jubileumjaar 2006 ligt alweer bijna achter ons. Tijd voor een terugblik. Als motto voor de viering van dit eerste jubileum was gekozen voor 'over'-'bruggen', een thema dat recht doet aan de doelstellingen van het museum. Een eigentijds museum, dat er wil zijn voor de hele bevolking. Er werd een ambitieus tentoonstellingsprogramma opgesteld, dat van start ging met de fototentoonstelling 'Wijchen / Zelfportret / Oud en Nieuw'. Daarna volgden de mooi vormgegeven videopresentaties van Ludmilla Bessonova, collages en plastieken van Marianne van der Heijden, de dubbelexpositie van Pedro Garcarius en Jan Hein van Rooy, de tentoonstelling van eigen bodem 'Hier Woon Ik' door Wijchense basisschoolleerlingen gemaakt, om afgesloten te worden met de grote overzichtstentoonstelling van de Tienakker vondsten. Maar dat is nog niet alles. Genoemd kunnen worden Wijchens Montmartre, het oogstfeest van de Tuun, de Franssen collectie. Er ging ook wel eens iets niet door, zoals de tentoonstelling 'Brood'. Een project van een heel andere orde was het Symposium, gehouden in het kasteel, onder de titel 'Vroege Heren en Kastelen, dat weer uitmondde in de buitenexpositie in de maalderij in Leur. Of al deze projecten en activiteiten een invulling te zien hebben gegeven van het motto van dit jubileumjaar 'over'-'bruggen', is de volgende vraag, waarop het antwoord moeilijk is te geven. Een feit is dat meer bezoekers dan voorgaande jaren de weg naar het museum hebben weten te vinden, want de zesduizendste bezoeker is dit jaar de museumdrempel gepasseerd. Dat is een verdubbeling van het aantal bezoekers in vier jaar tijd. een geweldig resultaat. Elke activiteit of expositie brengt zijn eigen sfeer en publiek met zich mee en elke activiteit of expositie brengt zijn eigen ploeg vrijwilligers op de been. Het is niets meer of minder dan een indrukwekkende prestatie om zo'n gavarieerd programma te realiseren en dat niet alleen in een jubileumjaar, maar al tien jaar en langer. Dit bewijst dat ons museum geen eendagsvlieg is en behoort tot het Wijchens cultuurgood. Het jubileumprogramma was ambitieus en de uitwerking heeft te zien gegeven dat het niet was gebouwd op luchtkastelen. De plannen voor de toekomst zijn en blijven de kracht van deze ambitieuze instelling. Je hebt baas boven baas want de Nieuwsbrief gaat in 2007 zijn 15^e jaargang in. Al die tijd is op de eigen bescheiden wijze geprobeerd om verslag te doen van alles wat het museum aangaat en een schakel te zijn tussen de Vrienden en het museum.

Dit is de laatste Nieuwsbrief van jaargang 14, waarin weer bekende- en onbekende elementen te vinden zijn. Wim Kattenberg, voorzitter van het bestuur van de 'Vrienden' signaleert in de vaste rubriek 'Van de bestuurstafel' een nieuwe elan, waarmee het museum en de stichting Vrienden verder gaan op de ingeslagen weg. Cees Mulder, onze vaste tekstschrijver, vervolgt zijn serie over oude mythen. Heel herkenbaar, want tot op de dag van vandaag is een groot deel van de mensheid in de ban van mythen. Fiona Zachariasse gaat verder met de serie over graangewassen in de Tuun, zo belangrijk voor de landbouw, die een zege voor de mensheid is, maar een steeds groter beslag legt op de ruimte, gezien de groeiende wereldbevolking. Een fototentoonstelling als 'De aarde vanuit de hemel' laat niet alleen dit treffend zien, maar ook hoe onwaarschijnlijk mooi onze planeet nog is. Maar voor hoelang nog, als je bedenkt dat de wintersporter het op steeds grotere hoogte moet zoeken en de winter hier zelfs in het museum is beland. De samenvatting van de derde symposiumlezing van Bas Aarts is nu aan de beurt. We besteden uitgebreid aandacht aan de laatste jubileumtentoonstelling, geopend door Jan Thijssen en gewijd aan de Tienakker. Op de eerste expositie in 2007 zal werk te zien zijn van Judith van Bilderbeek, nu vast een vooruitblik. Natuurlijk treft u de museumrubriek aan, de archeologische sprokkels, aankondiging en nogmaals aandacht voor de tentoonstelling over Herculaneum. Als laatste, maar zeker niet onbelangrijkste, wenst de redactie alle vrienden, besturen, medewerkers en vrijwilligers een gelukkig nieuwjaar toe in goede gezondheid en met een niet aflatende belangstelling voor het reilen en zeilen van ons mooie museum. Wie zijn of haar geluk nog eens extra wil beproeven kan dat heel eenvoudig doen door achterwaarts over de schouder een muntje te werpen in de Romeinse put die ter gelegenheid van de Tienakker tentoonstelling in het museum staat opgesteld. Doen! De opbrengst komt ten goede aan? Dat mag u zelf invullen!

Inhoud:

REDACTIONEEL
VAN DE BESTUURSTAFEL
PRIKBORD
ACTIVITEITEN
EXPOSITIES MUSEUM
EEN LAAT-MIDDELEEUWSE PELGRIMSAMPUL
MYTHEN OVER DE 'TUSSENTIJD'
BROOD EN SPELEN; GESCHIEDENIS VAN GRANEN DEEL 3
DE COLLECTIE P.,FRANSSEN, OUD HUISARTS TE WIJCHEN
ADEL EN KASTELENBOUW IN HET RIVIERENGEBIED
HERCULANEUM, NAPELS, NIJMEGEN
SPROKKELS
MUSEA

Van de Bestuurstafel:

door Wim Kattenberg

Een nieuw elan.....

Als komend jaar er een door de Stichting georganiseerde fietstocht plaatsvindt gericht op het opdoen van kunstzinnige waarnemingen in onze omgeving wordt goed duidelijk dat de Stichting zich heeft verbreed als het gaat om meer aandacht voor cultuur en maatschappij. Want dat was, al weer twee jaar geleden, één van de grote veranderingen die een nieuwe stimulans moest geven aan de Vriendenstichting van het museum.

Het afgelopen jaar is er ook door de Stichting hard gewerkt om te komen tot een nieuw imago. Tijdens de op 5 oktober j.l. gehouden algemene ledenvergadering is daar door het Bestuur verslag van gedaan.

In herinnering werd gebracht dat vijf jaar geleden de toen nog zeer jonge Stichting van de Nederlandse Federatie van Vrienden van Musea de Gerard Everspenning werd uitgereikt. Een hele prestatie, als zesde in de rij. Een van de overwegingen was daarbij dat de Stichting, behalve binnen het museum (door middel van werkgroepen), veel deed aan draagvlakverbreding en dit ook wilde bereiken onder de inwoners van Wijchen door middel van lezingen, excursies en de uitgave van katernen.

Ook dit jaar werden er drie lezingen gehouden. Een met een archeologisch - , een met een historisch thema en een op het snijvlak van kunstzinnige beleving en geschiedenis: een stereo-diapresentatie (Weeber/Moelands). Alle lezingen werden redelijk bezocht. Aan de fietstocht langs de vroege Maaskerkjes nam een redelijk grote groep deel. De bustocht op Monumenten dag naar de tuinen van Kleef en Leur was met 50 deelnemers volgeboekt. Dit jaar mag ook met tevredenheid teruggekeken worden naar de ledenwervings dag, die we hebben laten samenvallen met de Paardenmarkt op 14 oktober. Gewapend met de nieuwe wervingsfolder mochten we een aantal nieuwe leden inschrijven.

Hoewel we met terugwerkende kracht betrokken waren bij de overdracht van de Collectie Franssen aan het museum, omdat de Stichting daar jaren geleden in bemiddeld had, hebben er daarna tot op dit moment geen schenkingen van voorwerpen (archeologisch, of historisch) plaatsgevonden. Daar is wel overleg over. Want daarmee wordt een andere taak van een Vriendenstichting belicht; namelijk het museum ondersteunen door de aankoop van of het bemiddelen bij de overdracht van voorwerpen, beeldende kunst of boeken; naast sponsorwerving als het om grote aanpassingen in het museum gaat. Via de Stichting droegen een paar jaar geleden Wijchense aannemers bij aan de uitbouw van het winkeltje.

Zoeken naar sponsors kwam aan de orde in het tweede deel van de ledenvergadering, waarbij leden ook goede suggesties deden hoe een en ander beter kan wat de Stichting betreft. Hierbij ging het met name over de huisstijl. Naast het gegeven dat de Stichting weinig bekendheid geniet, zou het ook allemaal veel wervender en meer van deze tijd moeten zijn. Heel belangrijk is het om zich met nieuw elan te gaan richten op doelgroepen die nog over de streep getrokken moeten worden als het om cultuur en museumbezoek gaat, waaronder jongeren. Bij de oprichting van de Stichting is dat toentertijd (1992) gelukt. De ervaring leert dat het heel vaak te maken heeft met onbekendheid.

Met de nieuwe folder probeert de Stichting intussen eigentijdser over te komen. Het accent in de folder ligt op wat de Stichting doet. Hetzelfde zal moeten gebeuren met de Nieuwsbrief.

prikbord:

BIJ DE VOORPLAAT

Foto: Rob Mols

Een foto van een Romeins bronzen waterkraan uit de 2de eeuw n. Chr. uit Wijchen. En dat betekent dat er toen al stromend water uit een kraan kwam !

Het is een van de topstukken uit de huidige expositie over de opgraving de Tienakker (Wijchen): een voormalig Romeins villaterrein, op een rivierduin, nabij het toen bevaarbare Wijchens Maasje. Romeinse platbodems zag men daar geregeld zeilend/roeiend hun vrachten vervoeren. Dit Maasje heet nu Wijchens Meer.

In die tijd was water elke dag voor het optimaal economisch functioneren van de villa voor haar bewoners een noodzaak. Volgens de heer P. Schut diende de ene kraan hier waarschijnlijk voor koud water, de ander voor warm water. Want bepaalde luxe als goed drinkwater en vloerverwarming is kenmerkend voor bewoners van een villa rustica (boerderij) ! Op voorwaarde dat natuurlijke omstandigheden dit mogelijk maakte.

De kraan werd met de hand bediend. De waterleiding en tap plaats lagen in een hoog gebouwtje. (te vgl. met een watertoren om waterdruk te verkrijgen). Vier Romeinse bronzen waterkranen zijn er maar in Nederland gevonden. Waarvan drie op villaterreinen. Twaalf trof men er in het Rijngebied aan. Het is dus een zeldzaam product.

Tot slot: in Hoogeloon (NBr.) werd wel een heel bijzondere gevonden: een bronzen mengkraan. Een hele luxe in zo'n verblijf !

Analyses van de bronslegeringen voor deze twee Wijchense kranen geven aan:

	Cu (koper)	Sn (Tin)	Pb (lood)	
Wkraan 1	68,0 %		6,4 %	25,2 %
	5,8 %	10,0 %		Wkraan 2 83,1 %

Het lood van kranen was afkomstig uit de Eiffel. Prof.dr. N. Postma voerde een isotopenonderzoek uit. De kranen zijn waarschijnlijk in de regio Nijmegen gegoten.

bronnen:

- Haaleboslezing op de Tiende Dag van het Romeins Aardewerk in Nijmegen op 24 maart 2006. Tijdens een lezing van drs. Peter Schut: 'Koud, warm of gemengd. Over functie, context en gemengd, Over functie, context en technische aspecten van Romeinse waterkranen'. en een wetenschappelijke toelichting daarbij door Prof.dr. N. Postma van de T.U. Delft.

LEDENKAART

Een Vriendenpas 2007 treft u boven deze nieuwsbrief aan. Gebruik hem bij een bezoek aan MKW.

Een vriendelijk toch vrijblijvend verzoek. Bent U zowel in het bezit van een Museumjaarkaart (MJK) 2007 als van een lidmaatschapskaart 2007 van Vrienden MKW . Toon ze beide bij een bezoek aan het museum. Door deze 'dubbel' kan MKW extra gelden binnenkrijgen.

KOPY

Lever in het nieuw jaar 2007 eens jouw ontdekking in de vorm van een verhaal of gedicht voor lezers van de nieuwsbrief. Dan blijft de nieuwsbrief een open blad.

CADUCEUS

Probeer de inhoud van het zorgvuldige interne periodiek van MKW: Caduceus voor museummedewerkers ook eigen te maken. Het gedachtegoed van de Nieuwsbrief, Caduceus en MKW samen vormen een eenheid juist door hun aanvullende / wisselende aandachtspunten.

OPROEP

Heeft u zin op een nog te bepalen vrijdag in maart of april 2007 aan de Elfde Dag van het Romeinse Aardewerk deel te nemen ? Dat kan ik aanraden. Een unieke ervaring. Plaats: het universiteitsterrein te Nijmegen. Archeologie in woord en beeld zal dan de klok slaan. Via korte vaak heel boeiende voordrachten van 15 minuten over vooral ervaringen/conclusies van diverse opgravingen. Uit 'de collegezaal' kan beslist ongedwongen maar kritisch gereageerd worden. Deelnemers/archeologiestudenten en andere belangstellenden komen vooral uit Vlaanderen, Nederland en Duitsland. De enige jaren geleden overleden Prof. Jan Kees Haalebos heeft ooit het initiatief van zo'n Romeinse Aardewerk Dag genomen. Ontvangst vanaf 9.30 uur. Sluiting: 17.00 uur. Kosten in 2006: 12 euro (lunch en theepauze inbegrepen). Inschrijfformulieren van de organisatie krijgt u toegestuurd, als u mij uw adres en telefoonnr. tijdig toestuurt. J. Rommens:
024 -6422232.

KWEEGELEI

Kweegelei weer in de verkoop

De oogst is voorbij, dus dat betekent dat de inmiddels beroemd geworden Tuun Kweegelei weer in de winkel staat. Weer lekker en nog steeds € 2,- per potje, zolang de voorraad strekt.

Activiteiten:

donderdagavond 1 maart 2007

Een lezing van Wim Kattenberg en Jan van Huet :

Verdeel en heers in het Nederrijn-Maasgrensgebied, 950=1650

(Oostelijk Rivierengebied+ Kreis, Kleve)

In de lezing wordt accent gelegd hoe Keulen, Utrecht, Gelre en Kleef, al dan niet met steun van kleine grondheren en steden, ieder voor zich een hegemoniale positie willen innemen in het gebied met alle gevolgen voor de bevolking . Het nu Duitse deel van het gebied komt daarbij uitdrukkelijk aan de orde. Voor de pauze wordt een overzicht gegeven, daarna volgt een filmische verwerking.

Lokatie: Arendzaal van Café Restaurant Sterrebos, Kasteellaan te Wijchen. om 20.00 uur (zaal open 19.30 uur) inl. 024-6414837

Exposities:

De Tienakker.

Van Romeinse villa naar moderne villa's, de cirkel is rond in 20 eeuwen.
door Nelly Goebertus

Het Tienakker terrein, jarenlang een stukje weiland, overblijfsel van het landelijke Wijchen, dat het was tot ver in de twintigste eeuw en waar het villawijkje Kloosterakker verrees als aantrekkelijke woonplek zo dicht tegen het centrum aan.

Van villa tot villa's, de cirkel is rond.

Dit is de ondertitel van de tentoonstelling.

Een aantrekkelijke woonplek blijkbaar dit stukje Wijchen en dat al heel lang. Dat bewijzen de vondsten die de bodem heeft prijsgegeven. Archeologen gaan steeds meer van het idee uit, dat de Tienakker en omgeving wel eens de kern geweest zou kunnen zijn in de ontwikkeling van Wijchen, zoals we het nu kennen. zo schrijven Harry van Enckevort en Jan Thijssen in het AWN jaarverslag over 1999. Bij die ontwikkeling moeten we dan niet alleen denken aan de periode Romeinse tijd tot heden, zoals je uit de ondertitel van de tentoonstelling zou kunnen opmaken, maar aan een ontwikkeling die al veel eerder is ingezet.

Toen er in 1999 sprake was van bebouwing van het Tienakker terrein, was het de hoogste tijd om het terrein aan een grondig archeologisch onderzoek te onderwerpen. Er was weliswaar al eerder onderzoek gedaan door het ROB, maar de conclusie toen (1993) was dat er zich geen belangrijke resten meer konden bevinden. het terrein was al eens ontzand en de bodem te veel verstoord om nog interessant te kunnen zijn. Een groepje AWNers hebben toch maar een paar proefboringen uitgevoerd en dat was meteen raak. Zij stuitten op Romeinse resten. Het terrein was wel degelijk interessant voor onderzoek. Dat onderzoek is er gekomen en het werd uitgevoerd onder leiding van het bureau Archeologie van de gemeente Nijmegen.

Langzamerhand begon de bewoningsgeschiedenis van dit stukje Wijchen en dus voor heel Wijchen duidelijker te worden. Deze geschiedenis van de Tienakker en de directe omgeving neemt waarschijnlijk in het neolithicum een aanvang. Uit die periode en datzelfde geldt voor de brons- en ijzertijd zijn er alleen losse voorwerpen gevonden zoals pijlpunten (Neolithicum), kleine voorwerpen, aardewerk, glazen armbanden, maar geen directe aanwijzingen voor de aanwezigheid van hutten of boerderijen. Vanaf de Romeinse tijd zijn de aanwijzingen duidelijker. De verwachting dat hier een Romeinse villa heeft gestaan wordt bewaarheid. Er worden funderingsresten aangetroffen van een stenen gebouwtje en een vijfhoekige tufstenen waterput. De vondst van een paar bronzen kranen (zie voorplaat) duiden erop dat het gebouwtje als watertoren dienst heeft gedaan van waaraf het terrein van de villa van water werd voorzien. De restanten van de villa zelf zijn niet gevonden, maar bevinden zich, zo is de verwachting, onder het kloosterterrein. Uit de talrijke vondsten kan opgemaakt worden dat het toenmalige Wijchen een welvarende plaats geweest is.

In de daaropvolgende Frankische periode (4^e eeuw) is de situatie drastisch veranderd. Frankische kolonisten hebben het terrein in gebruik genomen. Dit kan opgemaakt worden uit aanduidingen van een paar hut-kommen en woonhuizen en voorwerpen van metaal en aardewerk. De watertoren zou opnieuw dienst gedaan kunnen hebben, maar nu als een uitkijktoren en versterking, heel nuttig in deze roerige tijden. Ook worden er bronzen staafjes gevonden die gebruikt zijn om muntjes te slaan. wat toch op handel duidt. Later werden de staafjes zelf als betaalmiddel gebruikt. Daarna verplaatst de bewoning zich richting het huidige marktplein. Waarom dat gebeurt is niet duidelijk. Zoals wel meer. De grondeigenaren kennen we niet, maar die moeten er wel geweest zijn. In de late Middeleeuwen valt het terrein onder de heren van Wichen, die het recht hadden om een tiende deel van de opbrengsten van hun horigen te heffen. In de 11^e/12^e eeuw verrijst er een tufstenen kerkje, waarvoor de ruïne van de Romeinse villa het bouw materiaal levert. Ook het stift Zyfflich is gerechtigd om de tienden te heffen. Wijchen valt dan onder het aartsdioconaat Xanten. Wellicht dat wij hier de oorsprong van de naam Tienakker moeten zoeken. maar dat is slechts een veronderstelling. In de 19^e eeuw wordt het terrein gekocht door moeder Lucia van de Heilige Theresia om er een klooster te vestigen. Het wordt genoemd naar de patroon van de de parochiekerk St Anthonius, maar de naam Tienakker blijft in de volksmond voortleven. Als de zusters vertrekken zijn we in de 20^e eeuw beland en kan het terrein eindelijk zijn geheimen prijsgeven voordat deze verdwijnen onder de nieuwbouw.

Er staan weer villa's en er wonen weer mensen.

Deze korte schets van de bewoningsgeschiedenis van de Tienakker is natuurlijk niet volledig, maar dat is niet nodig omdat iedereen er goed aan doet om zelf te gaan kijken in het museum naar de laatste in de serie jubileumtentoonstellingen met als pronkstukken de bovenste laag van de tufstenen Romeinse waterput en de twee zeldzame bronzen kranen. De tentoonstelling is heel overzichtelijk ingedeeld naar vijf perioden, vanaf het neolithicum tot heden, Overall staan duidelijke bijschriften bij, die een helder inzicht geven van niet alleen de bewoningsgeschiedenis van de Tienakker, maar ook van Wijchen over een lange ononderbroken periode. In Nederland zijn er niet veel plaatsen, waarvan dit is aangetoond.

Bron: jaarverslag AWN

teksten bij de tentoonstelling

Judith van Bilderbeek,

Opleiding: Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, Den Haag- 1988.

Judith vindt het leuk haar werk te exposeren buiten de randstad. Zij is steeds op zoek naar locaties die bij haar werk passen, en vond zo ons museum-kasteel.

De tentoonstelling in Museum Kasteel Wijchen opent in maart 2007.

Deze openingsrede door beeldend kunstenaar Pien Hazenberg geeft een goed beeld van het werk van Judith van Bilderbeek.

Openingsrede door PienHazenberg-Beeldend Kunstenaar, Pulchri Studio - 4 januari 2003.

Lieve mensen, voor uw informatie: Het werk dat u hier ziet hangen is uit luiheid geboren. Tenminste als we Judith van Bilderbeek moeten geloven. En ik dacht: nu we hier toch met z'n allen bij elkaar zijn, kunnen we misschien deze zelfanalyse van haar eens secuur doorlichten.

Ja en goed beschouwd moeten we toegeven: er wordt hier duidelijk, niet langdurig gepield op een schilderij. Geen subtiele of complexe structuurtjes, die Haagse kunstenaars zo eigen kunnen zijn.

Van Bilderbeek pleistert met spontaan gebaar en in ferme streek de verf op haar doek. Fors kwastwerk, de contour met één handbeweging aangegeven. Expliciete details worden weggelaten.

Met een minimum aan informatie slingert zij ons het beeld, als het ware op het netvlies. En dat beeld toont ook zelden of nooit volledige weergave van de voorstelling. In bizarre uitsneden zoemt zij in op het hoognodige.

Voor haar onderwerpen gaat ze ook niet echt de grens over. Het merendeel van haar afbeeldingen kan in en om het huis aangetroffen worden. Zo'n summier aangeduide koffiepot, waar toegewijde fijnschilders in de regel lang en zorgvuldig op penselen, wordt hier bovendien met een achteloze geste op morsig ruitmotief neergezet. Tja, je zou het misschien allemaal lui en onachtzaam kunnen noemen. De kunstgeschiedenis kent wel meer onachtzame schilders.

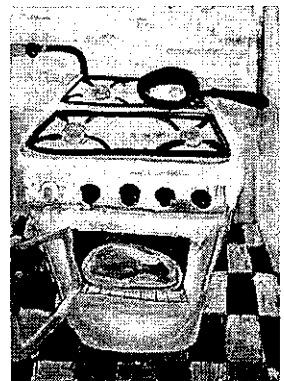
Mag ik u b.v. een kritiek uit de 17 de eeuw voorlezen van Arnold Houbraken over een tijdgenoot die er met de pet naar gooide? Ik citeer letterlijk:

"...zijn schilderijen waarvan ik er gezien heb, waar als met een ruwe teerkwast zonder acht op tekenen te geven, was aangesmeerd." "En wat zijn naakte vrouwtjes aanbelangt, de heerlijkste voorwerpen voor het kunstpenseel, en waar beruchte meesters van ouds af hun vlijt op hebben gelegd....het zijn vertoonselen waar men van walgen moet." Hij had het over Rembrandt van Rijn.

Zij verkeert met dit roekeloze werk dus in redelijk goed gezelschap. Want, het rgt natuurlijk een buitengewoon talent om zich die z.g. "luiheid" te kunnen permitteren. En ik zou die terminologie dan ook willen vervangen door: elan, visie, virtuositeit en beeldend charisma.

Ik weet ook heel goed, dat aan die ogenschijnlijk vanzelfsprekende vaart in haar werk, soms heel wat hoofdbrekers vooraf gaan. Dat er lang en serieus getobd kan worden. Dat er veranderd, gesleuteld en weg geschilderd wordt, tot die ruimtelijkheid er staat, die optimale spanning heeft. En dat brengt ons meteen bij een ander belangrijk issue in het oeuvre. Vorig jaar opende ik een tentoonstelling van Margriet Westervaarder en ik heb toen met veel enthousiasme verkondigd, hoe opmerkelijk het was dat zij, zelfs in de fotografie, geen enkel gebruik van perspectief maakt. Vandaag wijs ik u met even veel geestdrift op het tegendeel in het werk van Judith van Bilderbeek, want haar doeken verzuipen bijkans in hun perspectief ! Ruimtelijkheid is een soort trade-mark van haar en doet denken aan de zuigende doeken van Munch in b.v. de overbekende schreeuw.

Wat Judith met ruimtelijkheid flikt is duizelingwekkend. Zich bewust, niet strikt houdend aan de mathematische aspecten als ooghoogte of vluchtpunten, creëert zij in knijpend perspectief, benauwende ruimtes, koker achtige engten, of tomeloze leegte. En dat perspectief tilt het werk boven de esthetica uit, want het bepaalt grotendeels die onbestemde dreiging in haar schilderijen. Een voorbeeld: het schilderij, getiteld "Paard" , heeft in eerste instantie iets aai baars. Maar bij nadere beschouwing is de knol niet alleen geketend door bit en hoofdstel, maar het benarde perspectief van de restruimte kadert hem in en reduceert hem tot het gebruiksvoorwerp, dat de mens van hem gemaakt heeft. Ook de warmgele w.c. ziet er op het eerste oog uitnodigend uit, maar de perspectivische setting werkt zo huiveringwekkend, dat je de zaak nog maar even ophoudt. En na de eerste gemoedelijke herkenning die we hebben bij de koelkast, bekruipt ons al gauw de troosteloze leegheid, die nog eens wordt benadrukt door de bijna landschappelijke aanpak.

Toch vertegenwoordigt het werk geen kommer en kwel, daarvoor is het veel te aantrekkelijk . Maar het heeft een dubbele bodem. Het is tricky. Aanvankelijk worden we gelokt door de charme van kleur en zwier. Maar pas op! Vrijwel direct, volgt onverbiddelijk, de beklemming, de ontroering, de alleenheid. Kijkplezier met kippenvel.

Judith ik wil je gelukwensen met deze fraaie en omvangrijke expositie.

Voor meer informatie kijk op: www.judithvanbilderbeek.nl

Een laatmiddeleeuwse pelgrimsampul

door J. Thijssen

Een van de bijzondere metaalvondsten van het Tienakkerterrein is een zogenaamde pelgrimsampul van loodtin. Het gaat hierbij om een exemplaar met een glad oppervlak in de vorm van een tweeorige puntamfoor ((Ti1 - h. 61 br. 33). De ampul is op de tentoonstelling te zien.

Pelgrimsampullen werden vanuit een bedevaartplaats meegenomen meestal gevuld met een of andere vloeistof: gewijd water, aangelengd bloed of heilige olie en ook wel gewijde aarde. De capsule kon met een (metalen) stopje worden afgesloten. Ze werden aan een koordje om de hals of vastgehecht op de kleding gedragen en moesten zo bescherming bieden tegen alle mogelijke vormen van gevaar, onheil en ziekte. Door de inhoud had de drager van de ampul een meer directe binding met de bedevaartplaats en de intentie van de bedevaart dan een insigne hem kon bieden.

Het laatste decennium is de belangstelling voor de studie van bedevaartsouvenirs en andere, vooral profane insignes, in ons land enorm toegenomen. Maar in de tot nu gepresenteerde overzichten zijn insignes uit de regio Nijmegen slecht vertegenwoordigd. Ongetwijfeld hangt dit voor een belangrijk deel samen met de bodemcondities in het gebied, waardoor metaalvondsten over het algemeen maar matig bewaard zijn gebleven. Dat geldt in elk geval voor voorwerpen van tin of tin legeringen, waarvan de vaak kwetsbare insignes zijn gegoten. In mindere mate gaat het op voor de meer compacte ampullen, waarvan er bij archeologisch onderzoek ook enkele in Nijmegen zijn gevonden.

Door het ontbreken van nadere kenmerken op de voorzijde van de ampul is het (nog) niet mogelijk om deze met een van de vele bekende bedevaartsoorden in verband te brengen. Het ontbreken ervan zou zelfs op een andere functie voor dit soort onopvallende ampullen kunnen wijzen, temeer omdat de vorm sterk verschilt van de tot nu bekende exemplaren. Het maakt het bovendien lastig om de Wijchense ampul te dateren, maar een toewijzing aan de XIII-XIVe eeuw lijkt aannemelijk.

Diverse bronnen
H.J.E.van Beuningen & A.M. Koldewij
K.Boertjes.

Mythen over de “tussentijd”

door Cees Mulder

Stel u loopt op de miocene zanden van de Brunsummerheide. De wind stuift het zand op en ineens ziet u een schedel liggen, dan zou je je toch rot schrikken, zie foto van een *Triceratops*.

Zo zou de vroege mens op de gedachte kunnen zijn gekomen dat er vóór hem monsters en reuzen hebben geleefd. Hij heeft zulke ervaringen mogelijk verwerkt in mythen, die vertellen dat deze 'oerwezens' zijn voortgekomen uit de wild rondslingerende bliksemschichten waardoor een scheiding in de chaos heeft plaatsgevonden. Deze wezens waren voortdurend met elkaar aan het vechten, zij leefden met pure haat en achterdocht. Een voorbeeld van deze situatie lezen we in de theogonie van Hesiodos. *Gaia baarde Uranos, de vader van de hemel, hij steeg op en keek liefdevol naar zijn moeder. Hij liet het overvloedig regenen en liet het zonlicht neerdalen in haar verborgen holten, daaruit verschenen de reusachtige titanen en cyclopen. Uranos haatte, en was bang voor hen. Hij verbande een aantal van hen naar de onderwereld. Maar Moeder Aarde had ook haar meest afschrikwekkende zonen lief, ook begon zij Uranos, die voortdurend op haar lag, te zwaar te vinden en vroeg aan de titanen die nog over waren Uranos van haar af te duwen. Kronos, de jongste, nam de leiding. Met een sikkel die hij afsloeg van een vuursteenberg ontmande hij Uranos, uit zijn bloed ontstonden de wraakzuchtige furiën. Kronos trouwde met de titane Rhea, maar alle kinderen die hij verwekte vrat hij op, omdat was voorspeld dat een van zijn nakomelingen hem zou vermoorden. Door een list is er één kind in leven gebleven, dat was Zeus. Hij dwong Kronos al zijn broers en zusters uit te spuwen. Toen brak er een oorlog uit tussen de oude generatie van de titanen en de nieuwe goden.*

Sommigen verklaren deze gewelddadige verhalen door er op te wijzen dat de mens al vanaf de vroegste tijden heeft moeten vechten met de elementen, met de dieren en ook met elkaar. De oudste mythen die wij kennen gaan dan ook altijd over die strijd met geheimzinnige en angstwekkende krachten, die te groot zijn om in normale levensvormen uit te drukken. Zij worden beschreven als wezens met een tomeloze energie en macht. Hun aanwezigheid blaast alle vormen van harmonie, orde en ethisch gedrag aan flarden.

Om een idee te geven hoe zij waren geef ik hierbij een beschrijving van de cycloop *Polythemos* uit de *Odyssee* (vertaling M.A.Schwartz).

Odysseus bereikt het land van de cyclopen, het is een overmoedig volk, dat geen wetten kent, niet plant of ploegt. Zonder zaaïen, zonder ploegen groeit daar alles, tarwe en gerst en de dik trossende wingerd. Odysseus en zijn mannen gaan aan wal, trekken het land in en bereiken een grot waar een cycloop woont. Na een tijdje kwam de reus thuis. Hij droeg een geweldige vracht droog hout om zijn maal te koken, toen hij de kuddeschapen in de grot had geleid, tilde hij een geweldig rotsblok op en zette die voor de ingang. Na een tijdje zag hij de mannen en vraagt wie zijn jullie? Toen zei Odysseus: 'wij zijn Grieken, wij zijn verdwaald door de stormen op zee, hij vraagt om de gastvrijheid die vreemdelingen toekomt. Polyphemos antwoordde: je bent een dwaas. De wreedaard sprong op en greep twee schepelingen en sloeg hen met het hoofd tegen de grond, daarna sneed hij hen in stukken en maakte de mannen klaar voor zijn maal. Hij vrat als een leeuw en liet niets van hen over. Tot zover de beschrijving van een cycloop. Met een gruwelijke list weten Odysseus en zijn mannen te ontsnappen.

Het is niet allemaal kommer en kwel met de overblijfselen uit de 'tussentijd', want er waren ook mythen die verhalen over goedaardige reuzen.

Zo wordt in de Scandinavische mythologie de reis van Odin beschreven, hij wenste kennis te verkrijgen over zijn toekomst. Daartoe bezoekt hij de wijze reus Nimir, die hem voorspelt dat hij door de wolf Fenrir zou worden gedood. Ook zijn er mythen over Landgeesten die wonen in de bergen en in de watervallen. Zij helpen de mensen bij de jacht, de visvangst en het fokken van vee. Tot die geesten horen ook de vriendelijke bergreuzen die het volk beschermen tegen vijandelijke wezens. Deze verhalen komen uit het Scandinavische, zij zijn van later datum en komen zelfs nog voor in de Middeleeuwen.

In de Chinese mythologie worden draken meestal voorgesteld als beschermers, zij bewaken schatten, de hemel en de waterwegen, de wolken en de wind. Ook is de draak de boodschapper van de hemel, hij is het symbool geworden van de Chinese keizers.

Veel mythen schrijven dat er voor de mens er was oerwezens de aarde hebben bevolkt Volgens deze traditie hebben de goden eerst een primitief prototype van de mens op aarde gemaakt.

De gemeenschappelijke kenmerken van deze wezens zijn:

- + Oermensen waren er eerder dan gewone mensen.
- + Zij waren erg sterk en primitief.
- + Zij waren dom en goedgelovig.

- + Hun wapens waren van steen en heel simpel, die van de nieuwe mens zijn van brons of van ijzer gemaakt en hadden een functionele vorm.
- + In het gevecht verliezen zij hun hoofd en/of inzicht.

Hoe kan de vroege mens tot bovenstaande voorstellingen zijn gekomen.

- 1) Toen de nieuwe mens vanuit Afrika ging uitzwermen kwam hij van West Europa tot Centraal Azië overal andere mensachtige tegen, zij waren hoofdzakelijk Neanderthalers. Zij waren een robuuste, en een beresterke verschijning, maar niet al te slim en hadden een beperkte rauwe stem.
- 2) De nieuwe mens beschikte waarschijnlijk over een actieve fantasie, waarmee hij gevaren en dieren aan elkaar gekoppeld kon verbeelden.
- 3) Hij zal in sommige fossielen een bevestiging hebben gezien van zijn fantasieën. Een bekend voorbeeld zien we in de mythen van sommige bewoners van Australië. Die verhalen gaan over een dinosauriërachtig wezen. Uit de beschrijving van dat ondieer moet het een *Ambulocetus* zijn geweest, een walvis met kenmerken van een krokodil. Mogelijk hebben die mensen een compleet fossiel van dat dier gevonden. Een ander voorbeeld komt uit de fossielrijke gebieden in Noord China, daar is het fossiel van de *Apatosaurus* gevonden, dat dier zou wel eens model hebben kunnen staan voor de draken uit de Chinese mythologie. Het dier had een slangachtige hals die eindigt in een kop met een afschrikkende bek.
- 4) De nieuwe mens zal zich superieur hebben gevoeld ondanks alle ontberingen. Hij zal zijn zelfbewustzijn kunnen hebben opgewaardeerd door de anderen, elementen, dieren en oerwezens te kleineren. Zo heeft hij zich slimmer geafficheerd dan menige godheid.

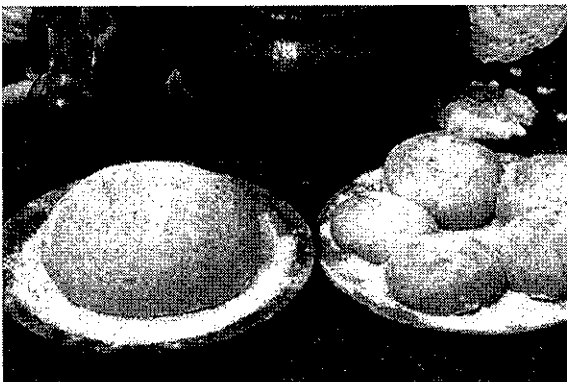
Brood en Spelen: geschiedenis van granen deel 3

door Fiona Zachariasse

De komst van de Romeinen naar Nederland had vergaande consequenties voor bijna elk aspect van het leven, de landbouw niet uitgezonderd. De militaire campagnes ontwrichtten de agrarische levenswijze van de inheemse Germaanse stammen en veroorzaakten verschuivingen in het politieke landschap. Een van de gevolgen was de verhuizing van sommige stammen, zoals de Bataven die zich in het gebied rond Nijmegen vestigden, maar ook de verdwijning van weer andere, zoals de Euborones, die het slachtoffer werden van een Romeinse genocide campagne.

Zodra de Romeinen in het 16^e jaar van onze jaartelling de grenzen langs de rivieren hadden vastgelegd en de situatie wat genormaliseerd was, voerden ze hun eigen administratiesysteem in. Hiermee konden ze belasting heffen van landgebruikers. Inheemse stammen en stamhoofden die bereid waren om zich inschikkelijk op te stellen konden macht en status verwerven. Uiteindelijk heeft dit ertoe geleid dat zich een elite ontwikkelde binnen de inheemse maatschappij. We zien dit niet alleen terug in de rijkdom van sommige graven maar ook in grotere en luxueuzere gebouwen, zoals de villa op de Tienakker in Wijchen.

Door de jaren heen is er onder archeologen veel discussie geweest over wat precies de consequenties van de Romeinse bezetting waren voor de landbouw, met name de graanproductie. Net zoals in de IJzertijd, was graan het belangrijkste bestanddeel van het dieet tijdens de Romeinse periode. Dat er een toegenomen vraag was naar graanproducten staat vast; alleen het leger bestond al uit 38.000 mannen die allemaal van brood moesten worden voorzien, aangevuld met een legertje van een onbekend aantal handelaars, ambachtslieden, prostituees en andere dienstverleners.

Aan een deel van de toegenomen vraag kon hoogstwaarschijnlijk tegemoet gekomen worden door graan, met name spelt en broodtarwe, te importeren uit Groot-Brittannië. De vondst van gezonken graanschepen bij Woerden en op andere locaties langs de rivieren, en de bouw van grote graanopslagplaatsen of *horrea* bij de havens aan de kust (bijvoorbeeld bij Valkenburg in Zuid Holland) wijzen hierop. Maar importeren alleen is niet voldoende, het is duur, en vooral riskant. Een lokale bron voor basisvoedsel heeft altijd de voorkeur, maar het innen van het totale bestaande overschot van de inheemse productie zal niet toereikend zijn geweest.

Er zijn twee manieren om de productie op te voeren; door meer grond te gaan bewerken (extensificatie) of door een betere opbrengst te halen uit hetzelfde areaal (intensificatie). Extensificatie vraagt meer mankracht en beschikbare geschikte grond. Dat laatste is altijd een zwak punt geweest bij het verbouwen van graan in Nederland, vooral voor de hexaploïde (met zes stel chromosomen) tarwesoorten, zoals spelt- en broodtarwe die veel eisen stellen aan de grond voor wat betreft afwatering en vruchtbaarheid. Intensificatie vraagt om verbeterde technieken en/of om gewassen met een hogere opbrengst.

Een combinatie van beide methoden is het meest voor de hand liggend, maar dan wel met de nadruk op intensificatie, mede mogelijk gemaakt door de (her)introductie van graansoorten, zoals broodtarwe (*Triticum aestivum*, sinds het Neolithicum niet meer verbouwd in Nederland) en door de introductie van verbeterde landbouwtechnieken. Daarbij kan er onder andere gedacht worden aan het systematisch bemesten, het toepassen van wisselbouw, verbeterde maa- en dorstechnieken. In de loop van de Romeinse periode ontwikkelden zich gespecialiseerde boerderijen die zich toededen op de productie van een of twee producten, die dus de traditionele risicospreiding door middel van de verbouw van een brede variëteit aan gewassen opgegeven hadden. Zulke boerderijen over-leefden het vertrek van de Romeinen, en de daarop volgende ineenstorting van de vraag naar hun producten, niet.

Een van de gevolgen van deze veranderingen was, dat er zich geleidelijk een andere kijk op grond als zodanig ontwikkelde. In een stammenmaatschappij zijn bloed-verwantschappen de belangrijkste banden en grond is niemands eigendom. Onder het Romeinse systeem heeft grond wel een eigenaar, wordt langzamerhand vervreemdbaar en wordt men verbonden aan een bepaalde fysieke plek. Dit leidt tot het ontwikkelen van een traditionele boerengemeenschap met nieuwe verhoudingen, geformaliseerd door belasting en het pachten van grond. De Romeinse vraag naar graan heeft dus vergaande gevolgen gehad voor de Nederlandse maatschappij, en is mede

verantwoordelijk voor het type maatschappij dat de vroege Middeleeuwen aankondigde toen de macht van het Romeinse Rijk in de 4^e en 5^e eeuw langzamerhand afbrokkelde.

De collectie P. Franssen, oud huisarts te Wijchen.

door M. Straathof

Onderstaande tekst is ook in het museum te vinden bij de tentoonstelling van de door de erven Franssen aan het museum geschonken collectie.

Iedere verzameling die met zorg is samengesteld, weerspiegelt het karakter van degene die haar heeft opgebouwd. Wordt gezegd.

Dat geldt in ieder geval voor de collectie oudheidkundige voorwerpen uit Wijchen en wijde omgeving die huisarts Piet Franssen (1915 –1988) in de loop van jaren bijeenbracht. Een bescheiden, maar niet onbelangrijke verzameling.

Met oplettendheid en geduld samengesteld. Met zorg behandeld en met respect voor hun herkomst en geschiedenis in zijn eigen bestaan opgenomen. Dokter Franssen was de eerste huisarts die zich in het toen nog landelijke Wijchen vestigde, eind veertiger jaren van de vorige eeuw. Van huis uit bracht hij een voorliefde voor 'mooi oud spul' mee, vooral van hout. Hij was al voorzichtig begonnen met het kopen van wat antiek, toen hij bij zijn huisbezoeken ontdekte wat voor schatten de bodem van zijn werkgebied verborg. Met name bij de boeren onder zijn patiënten zag hij vaak glas of aardewerk of ijzeren voorwerpen die ze op het veld hadden gevonden. Vaker wel dan niet beschadigd, maar hij begreep de waarde van deze vondsten en begon ze te verzamelen. Dat was al gauw bekend, zodat hij ook als verzamelaar werd gewaarschuwd wanneer iemand 'oud spul' naar boven had geploegd. En dan maakte het hem niet uit of het Romeins of middeleeuws materiaal was. Het ging hem om de geschiedenis van de streek waarin hij inmiddels geworteld was en om de culturele waarden die ze via deze voorwerpen vertegenwoordigt.

Hij werkte met wat naar hem toekwam. Ook letterlijk: hij kon uren puzzelen om van een handvol scherven weer een kommetje te maken. Of een aangekoekt olielampje van vuil te bevrijden. Hij deed dat bij voorkeur 's avonds laat, of op zondagmorgens, in de stilte van zijn spreekkamer. Zijn echtgenote, mw. E. Franssen-Willenborg, herinnert zich dat nog precies 'Als hij iets klaar had, kwam het in de huiskamer te staan. Soms met een papiertje erin met daarop de vindplaats'.

Af en toe mochten de kinderen Franssen met hun vader mee op pad. Niet naar patiënten, maar naar een zandweg in het Heumens Bos, toen gemeente

Overasselt. Dat pad werd een, twee keer per jaar omgeploegd om het begaanbaar te houden. De scherven die dan bovenkwamen, werden zorgvuldig verzameld en thuis puzzelden en plakten de kinderen met vader mee aan dit materiaal.

De variatie in voorwerpen en tijdperken die de collectie laat zien, weerspiegelt ook het ontbreken van enig fanatisme, dat veel verzamelaars kenmerkt.

Dokter Franssen streefde niet naar compleetheid. Hij ging niet zelf graven, had geen contact met andere verzamelaars op dit terrein en onderhield geen contacten met musea, al dan niet gespecialiseerd.

Wel liet hij na jaren de voorwerpen becommentariëren en beoordelen door een deskundige van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Zoeken en weten, dat waren zijn drijfveren. Weten wat de cultuurhistorische waarde van zijn verzameling was, de geschiedenis van zijn voorwerpen.

Vanuit die gedachten hebben de erven Franssen, in overleg met de Stichting Vrienden van Museum Kasteel Wijchen besloten de collectie in haar geheel aan dit museum te schenken. Om hier het verleden van deze plaats en streek ook buiten de eigen kring zichtbaar te maken. Daarmee heeft het museum een waardevolle uitbreiding verworven en krijgt het de kans één van zijn doelstellingen te realiseren: de bestaande archeologische collectie te verbreden en verdiepen.

Adel en kastelenbouw in het rivierengebied.

Een hoofdlijn

door Bas Aarts

Dit is een samenvatting van de lezing gehouden op het symposium op 23 april. De bijbehorende literatuurlijst is niet volledig opgenomen.

Het oostelijke rivierengebied kent een nogal gevarieerde historisch-geografische ontwikkeling in de Middeleeuwen.

De bisdomgrenzen van Keulen, Utrecht en Luik raakten er elkaar. Er bevond zich veel oud kloosterbezit, vaak nog van vóór de Karolingische rijksdelingen. Bekend zijn de goederen van de abdij St. Valéry-sur-Somme in Overasselt (St.-Walrick).

De palts Nijmegen met het bijbehorende Rijk van Nijmegen nam binnen de Lage Landen een unieke positie in. Helaas weten we niet hoe dat keizerlijk verblijf in Nijmegen er in zijn vroegste gedaante uitzag. De St.-Nicolaaskapel

dateert eerst uit de 11de eeuw en de zogenoemde St.-Maartenskapel behoort tot een imposante herbouw door keizer Frederik Barbarossa uit de 12de eeuw. Voordien, rond het jaar 1000, had het grafelijk paar Balderik en Adela geprobeerd om in het rivierengebied een eigen machtsterritorium op te bouwen. Het schuwde daarbij moord en doodslag niet, althans volgens de eigentijdse beschrijving door Alpertus van Metz. In 1016, met de belegering van de hoofdvesting Opladen (de motte Montferland), ging het paar politiek ten onder. Het zou de weg vrijmaken voor de familie van de Flamenses, die er vervolgens wel in slaagde om de eigen ambities te realiseren met de zich uitbreidende graafschappen Gelre en Kleef. Ook de Heinsbergers behoorden tot deze familieclan. We mogen hen waarschijnlijk wel aanmerken als voorged over de kerk van Leur, die als moederkerk voor diverse parochies binnen het Land van Maas en Waal wordt gezien. Later vinden we Leur in de voogdij van de heren van Millen (bij Sittard). Of de kunstmatige heuvel achter het oude kerkje van Leur tot het vroege burchtype van de mottes mag worden gerekend, hangt af van verder archeologisch onderzoek. Op zich is een combinatie motte met kapel/kerk op het voorterrein geen onbekend verschijnsel.

Net als elders zette ook in het oostelijke rivierengebied de feodale versnippering verder door en bouwden allerlei kleinere heren er hun versterkingen (bijvoorbeeld Ooij, Batenburg, later ook Hernen en Wijchen). Dit proces zette zich voort totdat de grafelijke overheid van Gelre (en voor het Land van Maas en Waal in mindere mate ook die van Kleef) sterk genoeg werd om de kleine heren zoveel mogelijk onder haar gezag te brengen. Daarmee ontstonden grotere territoriale eenheden, waarvan de grenzen bepaald werden in een reeks van bovenregionale conflicten, zoals de oorlogen met het hertogdom Brabant in de late Middeleeuwen.

De kastelenbouw in het oostelijke rivierengebied weerspiegelt heel deze ontwikkelingsgang.

In de lezing is getracht daarvan een overzicht te geven, geplaatst tegen de historisch-geografische achtergrond, zoals hierboven geschetst.

Relevante literatuur:

B. Aarts, 'Het voormalig Kasteel Ooij', in: *Van Toen naar Nu/Von Einst bis Jetzt*, 12 (1982) 4, 73-80.

B. Aarts, *De Burcht Mergelpe of Duivelsberg te Beek bij Nijmegen*, Heemstudie 13 (Millingen aan de Rijn 1986).

B. Aarts, 'Onbekend Boxmeer: oud tot zeer oud?', in: *Het Brabants Kasteel* 16 (1993) 11-30.

Herculaneum, Napels, Nijmegen.

door Nelly Goebertus

In de Nieuwsbrief no.3 heeft een al aankondiging van de tentoonstelling 'De laatste uren van Herculaneum' gestaan. Het is uniek dat deze tentoonstelling nu in museum

'Het Valkhof' in Nijmegen is te zien. De tentoonstelling, die tot 18 maart doorloopt, is op 1 december door burgemeester Ter Horst geopend. Zij deed dit door twee beelden van sporters uit hun kist te bevrijden. Het is voor de eerste keer dat de schatten uit de bedolven stad buiten Italië te zien zijn. Ze zijn op reis geweest langs vier musea in Duitsland, waar tienduizenden bezoekers naar deze schatten uit de Romeinse tijd zijn gaan kijken. De laatste bestemming is Nijmegen en daarna gaat alles weer terug naar de musea van Napels en Ercolano. Deze keer dus wat meer informatie over deze tentoonstelling.

Herculaneum en het huidige Ercolano liggen aan de baai van Napels zo'n 15 kilometer ten zuiden van de stad Napels, niet ver van de nog werkende vulkaan de Vesuvius. Aan het begin van onze jaartelling moet het een welvarend plaatsje geweest zijn. Het Romeinse Rijk beleefde zijn bloeiperiode en Herculaneum was voor welgestelde Romeinen een prachtig, aan de baai van Napels gelegen plekje om er een lustverblijf te laten bouwen. Dat betekent echter niet dat het beschouwd kan worden als het 'Monaco' van het Romeinse rijk. Er woonden ook ambachtslieden, winkeliers en slaven. In het jaar 62 werd het gebied getroffen door een zware aardbeving, die veel slachtoffers eiste en veel schade aanrichtte. Niemand in het gebied in de buurt van de Vesuvius kon vermoeden dat dit een voorbode van iets veel groters zou kunnen zijn. De mensen begonnen zo goed en zo kwaad als ze konden aan de wederopbouw maar er trokken ook veel bewoners weg om zich elders te vestigen. Terwijl de werkzaamheden nog lang niet afgerond waren voltrok in het jaar 79 zich de echte ramp. De Vesuvius kwam tot een ongekend zware uitbarsting. Hele steden en dorpen rond de baai verdwenen compleet van de kaart. Pompeï werd bedolven onder een metersdikke laag as en puimsteen en Herculaneum onder een nog dikkere laag vulkanische modder, die tot een keiharde laag stolde. Eeuwenlang bleven de steden onaangeroerd en vergeten totdat begin 18^e eeuw Herculaneum werd herontdekt. Toen stuitten boeren bij het graven van een put op de verdwenen resten. Er ontstond een ware schatgraverij en veel is toen onherstelbaar beschadigd en vernield. In het inmiddels ook teruggevonden Pompeï gebeurde hetzelfde, maar doordat de versteende lava een veel hardere laag gevormd had dan de versteende laag as en puimsteen in Pompeï verplaatste de aandacht zich daarheen. De opgedolven kunstvoorwerpen waren zeer intrek en dat had tot gevolg dat er een enorme

belangstelling ontstond voor de klassieke oudheid, die veel invloed gehad heeft op kunst en architectuur. Gelukkig is er aan deze barbarij een halt toegeeroepen en nu wordt er onder streng toezicht verder gegraven. Van Herculaneum is nog lang niet zoveel blootgelegd als van het grotere Pompeï en het is de vraag of en hoe het verder moet, want de moderne stad Ercolano is bovenop de bedolven stad gebouwd. Er is nog een groot verschil met de vondsten in Pompeï. Daar zijn door de as- en steenregens bijna alle gebouwen zwaar beschadigd. In Herculaneum, dat werd overspoeld met een massa hete vulkanische modder is het leven in een klap tot stilstand gekomen en is er heel veel intact gebleven, zelfs boekrollen van een complete bibliotheek konden weer leesbaar gemaakt worden. Houten en organische zaken als meubilair, fruit en brood zijn herkenbaar teruggevonden. En veel later ook de lichamen van omgekomen mensen, die gevluht waren naar een botenhuis bij de haven in de hoop nog op tijd weg te kunnen komen. Het zat er niet meer in. Schepen en reddingsploegen konden het gebied niet meer bereiken. De tentoonstelling biedt een unieke kans om het leven en de dood van 2000 geleden te herbeleven. In M.K.W. vindt u een uitgebreide folder over deze tentoonstelling.

Sprokkels:

door Jacques Rommens

Op het Kraanvogelsterrein achter het NS-station in Wijchen zijn de afgelopen maanden bodemvondsten gedaan uit diverse archeologische tijdvakken. Bureau Archeologie van de gemeente Nijmegen heeft daar een fraaie historische 'staalkaart' aangetroffen. Het meest interessant zijn volgens archeoloog Rob Reijnen wellicht de gevonden vuurstenen uit de prehistorie. Reijnen sluit niet dat op dit terrein vuursteen is gedolven voor lokaal gebruik. Verder zijn op enkele plaatsen zogenaamde haardkuilen aangetroffen uit het neolithicum (5300=2000 v. Chr). Jagers hebben in haardkuilen hun eten bereid. In de kuilen is een flink aantal klingen aangetroffen: langwerpige stukken vuursteen die gebruikt werden om te snijden. Archeologen gaan binnenkort aan de slag met een uitgebreide analyse van het gevonden materiaal.

(Bron: De Gelderlander, 4 oktober 2006)

Musea:

Noord Brabantsmuseum, Verwerstraat 41, 's Hertogenbosch.

Te zien zijn diverse tentoonstellingen. w.o. de Romeinse bronsschat van Nistelrode (tot begin 2008), die in maart 2004 werd opgegraven bij werkzaamheden aan de A 50

naar Eindhoven. Er werd een bronzen emmer ontdekt en een wijnservies. Met compleet gedekte tafels wordt het verschil tussen hedendaagse en Romeinse wijnrituelen zichtbaar gemaakt. Verder is er t/m 2008 een presentatie van Bossche vestingwerken in het kader van Den Bosch: Europese vestingstad van het jaar 2005 en een nieuwe van Goghpresentatie, die is aangevuld met acht van Goghs die het museum de komende jaren kan laten zien.

Museum Het Valkhof, Kelfkensbos 59, Nijmegen.

Naast de 'De laatste uren van Herculaneum' toont het museum in het Prentenkabinet een schetsboekje van Isaac Israëls in het ziekenhuis, dat de kunstenaar tijdens zijn verblijf in het ziekenhuis voorzag van tekeningen en aquarellen met als onderwerp zijn ervaringen in het ziekenhuis. Deze tentoonstelling kwam tot stand in samenwerking met het UMC Radboud Nijmegen.

KRANENBURG (DUITSLAND)

MUSEUM KATHARINENHOF

expositie: Antonio Calderara. (1903 - 1978)

een Italiaanse schilder die zich onderscheidt in zijn werk door opvallende vlakverdelingen. Zijn vroegere werken waren figuratief. Contacten had de schilder met Piet Mondriaan. Hij fungeerde als een mentor voor jongere kunstenaars onder wie de Nederlander Jan van Schoonhoven (1914-1994), tot 29 januari 2007.

De volgende nieuwsbrief verschijnt in maart 2007. Kopy inleveren voor 15 februari 2007.

Eindredactie Veenhof 13-03, 6604 AT Wijchen

E-mail: Nelly.goebertus@zonnet.nl Tel: 024 6413180

Museum Kasteel Wijchen

Kasteellaan 9, Wijchen
postadres: postbus 189, 6600 AD, Wijchen
tel: 024-6424744
contact@museumwijchen.nl

OPENINGSTIJDEN:

vrijdag van 11.00 uur tot 17.00 uur
zaterdag/zondag van 13.00-17.00 uur